

FRANCESC ESTEVE I GÓMEZ*

LA TOPONÍMIA VALENCIANA EN ELS
MAPES D'ANTONI JOSEP CABANILLES
(1795) I TOMÁS LÓPEZ (1762 I 1788)

RESUM

La toponímia que apareix en el mapa del País Valencià de Cabanilles de 1795, sobretot la de llengua catalana, passa per ser un exemple de genuïnitat lingüística, en abrupte contrast amb les castellanitzacions i les deformacions que sovint exhibeixen els mapes coetanis i, en general, els de tota l'edat moderna. Partint d'una revisió exhaustiva dels noms de lloc reproduïts, aquest treball comprova fins a quin punt és vàlida aquesta reputació de fidelitat envers els noms autòctons, fidelitat que l'autor mateix s'imposava en el pròleg de les *Observaciones* on s'inclou el mapa. D'altra banda, s'examina si Cabanilles, al capdavant un representant de la il·lustració valenciana amerada de cultura espanyola, podia complir el seu programa i escriure *correctament* els topònims del país, vist el limitat coneixement que tenia de la tradició gràfica i de la llengua culta catalana.

A més, la toponímia del mapa és comparada amb la del seus precedents més immediats: els mapes del País Valencià que Tomás López, cartògraf reial, publicà el 1762 i el 1788, i també amb el text dels dos volums de les *Observaciones*.

ABSTRACT

The place-names that appear on Cabanilles' 1795 map of the Valencian country, especially those in Catalan, are considered to be a model of linguistic genuineness, in sharp contrast with the hispanicisations and distortions that are often shown by the contemporary maps and, in general terms, by all those of the Modern age. With a comprehensive review of the place-names, this essay verifies to what extent that reputation for fidelity to the Valencian place-names is right, a fidelity that the author imposed upon himself in the preface of the *Observaciones* where the map was included. On the other hand, it is examined whether Cabanilles, after all a representative of the Valencian Enlightenment steeped in Spanish culture, could achieve the goals of his own program and, thus, accurately write the autochthonous place-names, in regard of his limited knowledge of the Catalan spelling tradition and the Catalan cultivated language.

Apart from that, the place-names in Cabanilles' map are compared with their immediate precedents: the maps that Tomás López, Spanish royal cartographer, published in 1762 and 1788, and also with the text of both volumes of the *Observaciones*.

---

* Servei de Normalització Lingüística. Universitat de València.

INTRODUCCIÓ

“El més minuciós i precís dels mapes valencians antics és, sense dubte, el d’Antoni Joseph Cavanilles contingut en la seua famosa obra *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y frutos del Reino de Valencia*”. Això afirmava Manuel Sanchis Guarner en el seu treball “Sobre la cartografia valenciana anterior al segle XIX”¹ i l’avaluació, la conclouia així: “L’esperit científic, tan evident en tota l’obra de Cavanilles, l’impulsà a transcriure la toponímia amb les formes valencianes genuïnes: *Muchamel, Torrent, Pobla de Vallbona, Castelló, etc.*”²

En efecte, el mapa de Cavanilles és, dels “antics”, el primer mapa “modern” del País Valencià: aquell en què ja en reconeixem els contorns, les proporcions i fins i tot la distribució dels continguts —els noms, els accidents geogràfics— tal com ens els presenten els mapes d’avui. Però si bé no hi ha dubte que és el més “precís”, podem dir també que és el més “minuciós”? I, sobretot, fins a quin punt és exacte afirmar que transcrivís els noms de lloc valencians en llur forma “genuïna”?

D’altra banda, el mapa de Cavanilles, que aparegué inclòs en les *Observaciones* el 1795, té un precedent quasi immediat: el 1788, només set anys abans, Tomás López, “geógrafo de los Dominios de S[u]l M[ajestad]”, havia publicat a Madrid un *Mapa geografico del Reyno de Valencia, dividido en sus trece gobernaciones ò partidos, que dedicava al “Excelentísimo Señor Don Joseph Moñino, conde de Florida-Blanca”*. Atesa la contigüïtat de les dates de publicació i vist que el mateix Cavanilles confessa que en el seu viatge de cap a cap del país porta el mapa de López, una altra qüestió que sorgeix és si el nostre naturalista es basà en l’obra del cartògraf reial i si n’aprofità els noms de lloc.

ELS MAPES DE TOMÁS LÓPEZ I DE CABANILLES: CARACTERITZACIÓ I RELACIÓ

Reprement i responent l’interrogant que havíem deixat apuntat més amunt, començarem amb una afirmació contundent: quant a la “minuciositat”, el mapa de López supera de molt el de Cavanilles. Bé, diguem-ho millor: el supera en “abundor” de topònims, perquè n’incorpora gairebé el doble (1.408 contra 769).³ Ara, si entenem la “minuciositat” com la qualitat tècnica de la distribució dels rètols i com la versemblança en el reflex del relleu, el dictamen resulta igual de nítid però a la inversa: és tan notable la diferència a favor de Cavanilles que sembla increïble que només siguin set els anys que separen les dues obres.

I és que les concepcions de l’un i de l’altre són radicalment divergents. El mapa de López vol recollir-ho tot: des dels noms dels pobles fins als dels masos, des de les posades fins a les ermites, des de les torres de guaita fins a les fites de les fronteres regnícules, sense oblidar els molins, les mines i els castells i poblets derruïts. En el seu afany “administratiu” no sols marca els límits de les governacions en què es dividia llavors el territori valencià, sinó que arriba a establir signes per a una casuística tan primmirada com la de “ciudad ó villa, con voto en Cortes”, “corregidor”, “alcalde mayor”, “gobernador”, “intendente”, “título”, “universidad” “encomienda en la orden de Calatrava” i “encomienda en la orden de Montesa”. I, a més a més, incorpora les abreviatures “Duc.”, “Marq.” i “Bar.”

¹ SANCHIS GUARNER, Manuel. “Sobre la cartografia valenciana anterior al segle XIX”, *Obra completa-1. Per a una caracterització valenciana*. València: Eliseu Climent, 1976, pàg. 179.

² *Ibidem*, pàg. 180.

³ Per donar xifres exactes, el mapa general de López porta 1303 topònims, als quals cal afegir els 105 que duu el petit i addicional “Mapa de la Particular Contribución y Huerta de Valencia”.

per a adjuntar-les a les poblacions que són, respectivament, cap de "ducat", de "marquesat" o de "baronia". En fi, per reblar el clau del detall "oficialista", ara pel cantó clerical, avisa que "Donde hai un convento de religiosos ó de religiosas se señala con una letra, ó un numero": la llista recull fins a trenta-una classes de congregacions.

Al contrari, la retolació del mapa de Cabanilles se centra en les localitats, sense cap dada més ni cap partició de governacions. El reflex de l'element humà es completa amb la xarxa de camins, les torres de guaita litorals i un grapat curt d'ermites o monestirs. Si dona els noms dels accidents geogràfics és amb molta moderació: els dels rius més importants i uns pocs dels secundaris, unes quantes fonts i estanys i els caps de la costa. És un fet significatiu de l'austeritat i la nitidesa del mapa de Cabanilles que els noms de les principals muntanyes no apareguen al damunt d'aquestes, sinó que es consignen mitjançant una lletra majúscula de traç gros que s'hi superposa i que es descodifica en el marge del full, fora del mapa ("A. *Peña de Bel*. B. *Muela de Ares*", etc.). Així, a banda de defugir una sobrecàrrega de topònims, s'estalvia que el rètol es faça il·legible sobre el negre de la tinta del relleu, perquè l'orografia, com era habitual llavors, és expressada dibuixant serres i serralades.

En definitiva, el mapa de López fa l'efecte d'un eixam pul·lulant de noms, ratllat pels camins i pels límits de les governacions, i esquitxat de tossals que omplen l'espai sense reflectir amb versemblança no ja el relleu, sinó ni tan sols l'oposició muntanya-vall. Al contrari, la precisió de Cabanilles fa que copsem tot d'una l'orografia, amb la seua densitat i la seua orientació, i que, per contrast, les planes queden perfectament definides. Els topònims es distribueixen amb equilibri, amb només dues excepcions difícils d'evitar: les aglomeracions de pobles a l'interior de la Marina i a la comarca de l'Horta, sobretot al voltant de València.

Una altra qüestió. Copià Cabanilles els noms de lloc de López? Tot ens fa creure que no. Mentre que el cartògraf reial es nodria de fonts indirectes i escrites,⁴ Cabanilles poava, en general, de la forma oral que havia sentit sobre el terreny, per bé que tampoc s'estigués, ben sovint, de "filtrar-la" segons una percepció personal i uns criteris que mirarem d'explicar tot seguit.

Que no hi ha còpia, ho podem constatar fàcilment mitjançant un acarament dels topònims dels dos autors. Prenguem com a mostra les dues governacions més septentrionals, les de Morella i Peníscola:

LÓPEZ 1788

Adzaneta
Albocacer
Algimia de Almonacid
Val de Almonacir
Ares del Maestre
Nuestra Señora de la Bella (†)
Nuestra Señora de la Valma (†)
Boxar

CABANILLES 1795

Adsaneta
Albocaser
Algimia
Almonacir
Ares
La Avella (†)
N.S. de la Balma (†)
El Boxar

⁴ Esmenta els mapes de Francisco Antonio Cassaus i de Pedro Texeira, a més de "los dos impresos de Nolin é Incelin; la carta manuscrita de las costa de Valencia y Murcia del Cadete de artilleria D. Carlos Desnay; y los mapas de este Arzobispado impresos", als qual cal afegir quasi un centenar de "sujetos", la majoria capellans, que li envien descripcions i croquis en resposta a l'enquesta escrita que López havia tramès.

Castelnovo	Castelnou
Cintorres	Cinc Torres
Cuevas de Vinromá ó de Mosquera	Coves
Hervés	Herbes
Peñalba	Peñalva
Puebla de Benifaza	La Pobla
Torre de Embesola	T. ^e de Embesora
Viver	Vibel
Villar de Cañes ó Cañas	Villar de Canes
Zurita	Zorita
Estanque de Albalate	Estanque de Albalat (=Albalat dels Ànecs, a Cabanes)
Alcala de Chivert	Alcala
Belloch	Benlloc
Benitendus	Benitandús (a l'Alcúdia de Veo)
Canet lo Roig	Canet
Torre y Cabo del Cuervo	T. ^e de Capicarp [sic]
Puebla Tornesa	La Pobla
Ribas Albas	Ribesalbes
San Mateo	S. ^a Matheo
Barranco de San Mateo	Rambla de Cervera
Rio Servol	Rio Cervol
Torre den Domenche	Torre den Dumenche
Trayguera	Trahiguera
Villafamés	Vilafamés

Hem dit que la quantitat de topònims de l'un i l'altre mapa no coincideix en absolut, amb un saldo favorable a López, que gairebé duplica el nombre dels reflectits per Cabanilles. Però és clar que això no és prova conclouent: aquest podria haver-se estalviat els que no li semblaven pertinents —bàsicament, els que no corresponien ni a pobles ni a accidents geogràfics rellevants— i haver-ne reproduït la resta seguint Tomás López. Ja hem vist que abunden les discrepàncies quant a les formes: no hi ha còpia literal. Però, a més, quant a la nòmina de topònims, Cabanilles n'arregla tota una colla que López no recull. Per exemple, només en les dues governacions més septentrionals, les de Morella i Peníscola, apareixen: *Arco Romano* (a Cabanes), *Azarbes de Albalat y Torreblanca*, *Llano de Vistabella*, *Muela de Ares*, *Peña de Bel*, *Rambla Carbonera*, *Rio Carvo*, (riu del Carbo, afluent del de Vilafermosa), *Las fuentes* (=les Fonts, platja d'Alcossebre), *Mojon trifinio* (a l'extrem nord del Regne de València, on s'apleguen el Principat de Catalunya i el Regne d'Aragó), *Molinells* (=el Molinell, del municipi de Culla), *Rambla de la Viuda*, *T.^e Nueva* (al nord de Capicorb) i *Tozal de Zaragoza*. A aquests, n'hi podríem afegir encara més de pertanyents a altres comarques: *Artax* (=Artaix, castellà Artaj), actualment agregat d'Andilla, als Serrans; *Orchova* i el *Rio Builgues* (=Boilgues o riu de Vallanca), al Racó d'Ademús; *El Moratall*, situat entre *Masamagrell* i *La Creu* (=la Pobla de Farnals); la *Venta de Emperador*, a l'Horta Nord; *Vistabella*, actualment part de Picanya; *Pico de Chelva*, *Campo de Liria*, *Llano de Quart*, etc.

ELS CRITERIS DE TRANSCRIPCIÓ DELS TOPÒNIMS

Cabanilles, doncs, no copiava de López els topònims i, a més, com hem afirmat, recorria bàsicament al que havia sentit trepitjant el terreny. Això es veu ben clar en els noms de lloc —de pobles, sobretot— que, tenint homònims dins o fora del País Valencià, en els usos “oficials” hom ja tendia a marcar amb un determinatiu que els distingís. Parlem dels pobles amb noms coïdents com ara *Albalat*, *l'Alcúdia*, *Castelló*, *la Pobla*, etc., que en l'ús oral de les respectives rodalies s'usen així, sense cap complement del tipus *Albalat de la Ribera*, *l'Alcúdia de Crespins*, etc.

Coherent amb l'esperit “administrativista” que hem comentat, López tendeix a afegir els determinatius: bé en tots els homònims concurrents (*Alfara de Algimia-Alfara del Patriarca*; *Ares de Bosch-Ares del Mestre*), bé en algun d'aquests, de manera que sol haver-n'hi almenys un de marcat: *Alcala de Chivert* enfront d'*Alcalá* (Alcalà de la Jovada, a la Marina); *Albalat de Taroncher ó Segart* i *Albalate de Pardines*, contra els rònecs *Albalat* (dels Sorells) o d'*Albalate* (Albalat dels Ànecs, a Cabanes de l'Arc). Cabanilles ignora aquests determinatius quasi sempre i recull els topònims en llur forma “simple”, és a dir, tal com els veïns solen emprar-los en els usos orals. Així, dóna senzillament *Alfara*, *Ares* o *Alcalá* per als dos pobles que comparteixen aquests noms, i fins i tot arriba a reflectir com a *Albalát* ras i curt els quatre topònims coincidents que hem referit.⁵

N'afegim ara una llista representativa:

LÓPEZ 1788	CABANILLES 1795
Alcocer (despoblat d'Alberic)	Alcocer
Alcocerete de Planes	Alcoser
Alcudia de Veo	Alcudia
La Alcudia de Carlet	Alcudia [sic]
Alcudia	Alcudia
(a la Vall de Gallinera, avui despoblat)	
Alcudia de los Crespines	Alcudieta
Alcudiela	Alcudieta
Algimia de Almonacid	Algimia
Algimia de Alfara	Algimia
Alqueria	Alqueria
(l'Alqueria Baixa, al municipi de Montanejos)	
Alqueria de la Condesa	Alqueria
Alqueria de Asnar	Alqueria ⁶

⁵ Per a ser exactes, hem de dir que escriu amb accent *Alfára*, en el cas de l'*Alfara d'Algimia* (o de la *Baronia*) i *Alcala* i *Albalat* sense titlla per a Alcalà de Xivert i Albalat dels Ànecs, respectivament.

⁶ Tanmateix, Cabanilles dóna *Alqueria de Guardamar*.

Canet lo Roig	Canet
Canet [d'en Berenguer]	Canét
Castellon de la Plana	Castelló
Castellon de San Felipe	Castelló ⁷
	[=de la Ribera]
La Llosa de Almenara	Lallosa [sic]
La Losa [=de Ranès]	Llosa
Llosa del Obispo	La Llosa
Llosa de Camacho	—
Puebla de Benifaza	La Pobla
Puebla del Ballestar	—
Puebla Tornesa	La Pobla
Pueblalarga	Lapobla [sic]
Puebla de San Miguel	La Puebla*
Rufol de Salem [sic]	Ráfol
Rafol [=d'Almunia]	Ráfol
Real de Gand[ia]	Real
El Real [=de Montroi]	Real
Real	—
(a la ciutat de València: Particular Contribución y Huerta de Valencia)	
Tabernas de Valdigna	Tabernes ⁹
Tabernas	Tabernes [=Blanques]

Volem precisar que, com es dedueix dels acaraments anteriors, la inclusió o l'estalvi de determinatius no és sistemàtic en cap dels dos autors, sinó només una tendència, i que fins i tot Cabanilles no s'està d'usar-los en un grapat de casos: als ja esmentats *Alqueria de Guardamar*, *Castelló de Rugat*, *La Puebla de Arenoso*, *Puebla del Duque* i *La Pobla de Vallbona*, cal afegir-hi *Ayelo de Malferit* (el de Rugat és simplement *Ayelo*), *Callosa de Ensarria* (la de Segura es queda en *Callosa*), *Villar de Canes* (la vila dels Serrans, dita ara oficialment *del Arzobispo*, la dóna com *El Villar*), *Villanueva de Alcolea* i *Villanueva de la Reyna*. Completen la nòmina *Aras de Alpuente*, *Cortes de Pallás*, *Fuente la Higuera*, *S.ⁿ Vicente del Raspeig* i l'aglutinat *Villajoyosa*.

Inversament, López no assenyala sempre amb determinatiu tots els homònims. Així ocorre amb els dos *Lombay*, o siga el Llombai de la Ribera Alta i el de Gallinera, avui despoblat; amb *Olocau*, el del Rei i el de Carraixet; amb *Quarte*, ço és Quart de Poblet i Quart de les Valls; amb l'ultracastellanitzat *Quatrotonda* amb què designa el poble de la Vall

⁷ Tanmateix, Cabanilles duu *Castelló de Rugat*.

⁸ Malgrat això, el mapa de Cabanilles porta *La Puebla de Arenoso*, *Puebla del Duque* i *La Pobla de Vallbona*, coincidents amb els topònims de López, excepte el darrer, que aquest escriu *Puebla de Benaguacil ó de Valbona*.

⁹ Les darreres lletres d'aquest topònim, quasi il·legibles al mapa, les reconstruim més que no les llegim, perquè no es veuen amb claredat.

d'Albaida i el del Comtat, dit Quatretondeta, i amb *Teresa*, la de Begís i la de Cofrents. De vegades, els topònims coincidents presenten diferències mínimes, però que no tenen cap valor discriminatiu i, en qualsevol cas, resulten del tot injustificades, com l'ús de l'article en *La Granja* (de Rocamora) però no en *Granja* (de la Costera), o com l'afegitó d'una *-e* final castellanitzant a *Torrente* (el de l'Horta) contra el genuí *Torrent* (d'en Fenollet), llogaret de la Costera.

És ociós de dir que Cabanilles no usa tampoc determinatiu en els "doblets" referits (*Granja, Olocau, Quart, Quatretonda* i *Teresa*), i que si hi introdueix algun signe distintiu és tan sols per pura incoherència. Així ho constatem, per exemple, en la titlla que empra en *Torrént* (de l'Horta), però no en *Torrent* (d'en Fenollet), o en la forma *Lombay*, amb despalatalització de la *ll-* inicial que afecta el poble de la Vall de Gallinera però no el de la Ribera Alta, *Llombay*.

Doncs bé, si Cabanilles no reproduïa els topònims d'altri i recorria a fonts pròpies —bàsicament allò que sentia sobre el terreny—, la qüestió següent és: quins eren els criteris que seguia per a transcriure'ls? Perquè, d'un costat, hi ha la variació de formes inherent a l'oralitat, però, a més —recordem-ho—, el català no disposava llavors de cap grafia establerta, feia quasi un segle que havia perdut el rang de llengua oficial i, segons l'expressió coetània d'un altre il·lustrat, Antoni de Capmany, era un idioma "provincial, muerto hoy para la república de las letras". En aquesta situació de manca de referència "cultura", els filtres de percepció personal i els criteris d'escriptura segons els quals Cabanilles reproduïa les formes orals que sentia són doblement significatius.

ORTOGRAFIA: FONETISME, INTERFERÈNCIA I TRADICIÓ VACIL·LANT

En primer lloc, hi ha una presència insistent del fenomen que els lingüistes han anomenat sordesa fonològica i que consisteix en el fet que hom només sol percebre els sons que funcionen en la pròpia llengua o dialecte; els altres es fan difícils de distingir i hom tendeix a assimilar-los a algun dels més propers dels que té en el seu sistema fonològic. Cabanilles, nadiu de la ciutat de València, reflecteix en general el sistema consonàntic del parlar apitxat. Així, per exemple, no hi ha ni una sola grafia que represente l'oposició fonològica entre *s* sonora i *s* sorda, de manera que escriu igual la *s* sonora de *Busot* (*Busót*) que la *s* sorda de *Burjassot* (*Burjasót*). D'altra banda, sovinteja la confusió entre [b] i [v], com delaten *Corvera, Montaberner, Rivarroja, Rotoba*, les dues *Tabernes, Valones, Xabea* i el simptomàtic, per greu, *Vilabella*, (=la Vilavella de Nules), malgrat que en el text de les *Observaciones* llegim repetidament "Vilavella". A més, ni tan sols és capaç de mantenir la mínima coherència "etimologista" (amb la "b" llatina, com fa el castellà) que podrien insinuar les formes *Tabernes* i *Montaberner*: per a l'element *alb-* llegim *Pedralva* i *Peñalva*, però *Ribesalbes*; per a *riba*, *Ribesalbes* però *Rivarroja*; per a *corb-*, *Corvera* però *Roglá y Corberá*. Finalment, per a completar el quadre del consonantisme apitxat hi ha un grapat de casos en què el so palatal sonor que representem per *g* o *j* (*Fageca; Beniarjó*) el transcriu amb la "ch" de l'espanyol, és a dir, una grafia que reflecteix una pronúncia sorda: *Facheca, Beniarcho, Puchól* i *Torre den Dumenche*.¹⁰

Cabanilles, doncs, devia parlar —i segurament "sentir", cosa que ací ens interessa més— apitxat. Ara bé, un il·lustrat que havia viscut durant molts anys a França, que parlava, llegia i escrivia francès, devia estar ben habituat a percebre i a reproduir, oralment i

¹⁰ Més endavant completarem aquesta observació i la corregirem amb altres dades.

per escrit, tots aquests sons que hem comentat, similars en el català general i en francès, i sense equivalència en espanyol. Podríem haver esperat que, si no per coneixença de la tradició catalana, almenys per la translació de l'ortografia francesa hagués aplicat les solucions gràfiques d'aquesta llengua a fets fonètics semblants (-ss- i -s- intervocàliques; -z postconsonàntica; l'oposició *b/v* reflectida segons la pronunciació; *g/j* sistemàtiques). Per què ni tan sols arribà a concebre per al seu vernacle (per al valencià general no apitxat)¹¹ l'ús del que era una norma establerta en la llengua internacional i de cultura del Segle de les Llums?

Tot plegat només es pot entendre des d'una patuesització ambiental en l'ús del català i des de la ignorància del que llavors, Cabanilles inclòs,¹² anomenaven "llemosí": l'idioma "clàssic" cultivat. Així, malgrat que té ben a mà la tradició i el model molt més pròxim del francès, el nostre il·lustrat només arriba a representar(-se) el català a través de l'espanyol.

A banda del que hem dit, altres fenòmens resulten força significatius d'aquesta ignorància de la tradició i de la manca percepció independent del català. D'una banda, l'expressió gràfica del so [k] en posició final de mot, que fins a la primeria d'aquest segle tothom havia grafiat *-ch* i que es manifesta sovint en topònims i cognoms (*Albuixech*, *Be(n)lloch*, *Vich*, *Domènech*, *Pitarch*). De l'altra, la representació de la nasal palatal *ny*, igualment ben present en noms de lloc i llinatges (*Estubeny*, *Fortaleny*; *Alemaný*, *Company*, *Fortuny*).

Doncs bé, de la *-ch* final, que fins a la reforma de Fabra fou un signe inequívoc de tradició gràfica catalana, no n'hi ha ni un sol exemple en tot el mapa: *Benimarsoc*, *Cinc Torres*, *Albuixec*, *Benlloc* i *Hifac* apareixen amb *-c*, i això que en els tres darrers l'ús oficial de *-ch* arriba fins als nostres dies. El mateix Tomás López escrivia *Benimarsoch*, *Belloch*, *Hifach*.¹³

Una cosa semblant cal comentar respecte de *ny*, dígraf reemplaçat sempre per la *ñ*: *Bañeres*, *Estubeñ*, *Fortaleñ*, *Picaña*, *Poliña*, *Señera*, *Serrañana* (llogaret de la Todolella). De fet, de l'única excepció no és pot dir que siga honrosa, perquè es tracta de la lectura a la castellana del dígraf català *ny*: *Ontinient*.¹⁴ Ara bé, Tomás López —o, més ben dit, els seus informadors locals— tampoc no presentaven cap escrúpol de genuïtat en aquest punt, i fins i tot carregaven més la mà en altres tipus de castellanitzacions: *Bañeras* (mapa de 1762), *Bañeras* (mapa de 1788), amb traducció; *Estuven* (1762), amb despalatalització i *Estuveñe* (1788), amb *e* de suport per a evitar una *ñ* inaudita en espanyol en posició final; *Poliñan* (1762), etc. Amb tot, és en el mapa de López de 1762 on trobem l'únic cas de *ny*: *Resalany* (1762).

La mateixa impressió de pèrdua de referents i de manca de coherència es constata en grafies que representen sons per als quals Cabanilles no disposava de cap equivalència ni en espanyol ni en francès, com en la *l* geminada dels mots patrimonials en *tl* (*Novetlè*, *Setla*) i la sibilant africada sonora *tz* (*l'Atzúbia*, *Atzeneta*). Per a la *tl*, la solució és expeditiva: *l* simple. Així, escriu *Novelè* i *Sela* (=la de Nunyes o del Comtat, perquè *Setla*, *Mirarosa* i *Mirador*, a la Marina, apareixen amb el nom comú popular de *Llocs*). Fins i tot en

¹¹ Recordem que l'extensió geogràfica de l'apitxat a la darrerïa del XVIII era bastant més restringida que en l'actualitat.

¹² "El idioma general de los pueblos descritos en este segundo libro es el Valenciano, dialecto de la lengua lemosina" (vol. I, pág. 235).

¹³ A banda del fonètic *Cintorres* i de l'estrafolari *Albuxeq*.

¹⁴ Potser som, més aviat, davant una "reinterpretació" de la forma que llavors funcionava en espanyol com a exotònim (*Ontinyent* → *Ontiniente* → *Ontinient*). Recordem que López escriu *Ontiniente* en el mapa de 1762 i *Ontiente*, en el de 1788.

aquest punt López és més respectuós (o més aproximat) amb les formes escrites establertes i la pronunciació popular: *Novelle*, *Sella de Nuñez* i *Setla* (=dels Llocs) en el mapa de 1762, i *Novellé*, *Rotla/Rotlá*, *Sella de Nuñez* i *Sela*, en el de 1788.

Per a *tz*, en canvi, l'il·lustrat valencià no sols ignora la grafia tradicional, sinó que no és capaç de reflectir-la d'una manera única, i arriba a utilitzar una solució diferent en cadascun dels tres exemples que recull: *ds* en *Adsaneta* (del Maestrat), *ts* en *Atsaneta* (d'Albaida) i *dz* en *Adzuvia*, a la Marina. López, malgrat la diversitat de les seues fonts, adopta una forma constant *dz* que manté en els dos mapes i en tots els exemples: les dues *Adzaneta* i *Adzubia*.

Vist tot això, no sorprenen gens altres grafies directament manlevades del castellà, i més encara si s'havien introduït amb una certa insistència en el català de la Decadència, com ara el dígraf *ch* per a representar el so africacat palatal sord en comptes de les autòctones *x-/tx*. Si en Tomás López encara trobàvem almenys un cas de *x*, curiosament en un poble castellanoparlant (*Sot de Xera*, mapa de 1762), en Cabanilles el predomini és absolut i monolític: *Barcheta*, *Bechí*, *Chert*, *Chirivella*, *Chodos*, *Montichelvo*, *Orcheta*, etc.

Per tot el que hem exposat podria semblar que Cabanilles desconeix absolutament les solucions pròpies del català, fins i tot les més elementals, i això tampoc no és ben bé cert. A l'altre plat de la balança podem posar un conjunt de sons i grafies que reproduceix amb una notable "correcció" i que corregeixen la imatge d'una transcripció gairebé basada en el castellà, com potser hem suggerit.

Així, el dígraf *-ig* presenta un ús força "correcte", sobretot en final de mot (*Benidoleig*, *Beniarbeig*, *Benifaraig*, *Puig* (=de Santa Maria), *Terrateig*, S.^o *Vicente del Raspeig*), però també en síl·laba travada (*Maigmo* = el Maigmó, muntanya entre la Foia de Castalla i l'Alacantí), i fins i tot en casos més complexos com *Barig* (grafia tradicional de *Barx*). *Cálig* i *Tirig*, aquest darrer amb l'accent dislocat, completen la nòmina. Hem parlat d'un ús "força correcte", perquè en un parell d'ocasions Cabanilles confon el dígraf *ig* amb *ix*, i escriu *Benipeigcar* en comptes de *Benipeixcar*, poble agregat a Gandia, i C.^o *Toig* per al cap Toix, a l'extrem sud de la badia de Calp.

En aquest punt és López qui naufraga sovint, i va des de la castellanització més barroera [*Benifarache*, *Puche*, *Cruz del Puche*, *Terratech* (1762), *Barche* (1762)] fins a solucions aproximades en *-g*, (*Beniherbeg* / *Beniarbeg*, *Benidoleg*) o en *is* (*El Maismó Monte*), passant per les de compromís [*Barch* ó *Barig* (1788)], per a donar-ne fins i tot alguna d'encertada: *San Vicente de Respeig* [sic], *Terrateig* (1788).

Més vacil·lant és la representació del so palatal fricatiu sord (*x-/ix*). Generalment correcta en posició inicial (*Xaraco*, *Xeresa*, *Xixona*), tampoc no hi manca alguna badada antològica, com la *Peña de Gixona* (=Xixona), que deu designar la serra de la Penya Roja, entre la ciutat esmentada i Tibi. En posició interior o en final (*-ix*) s'arreglaren en dues meitats les formes normals (*Albuixec*, *El Boixar*, *Barranco de Carraixet*) i les castellanitzacions, adés en *j/g* adés en *x* (*Benegida*, *Benijama*, *Moxente*). A tot plegat cal afegir les errades que hem comentat de *Toig* i *Benipeigcar*, i el cas sorprenent de *Valduxó*, triplement colpidor per l'aglutinació dels elements, per la despalatalització de la *l* i perquè és l'únic exemple de *x* interior sense *i* precedent, forma curiosament concordant amb la que ha estat oficial fins fa ben poc.

En parlar del consonantisme apitxat de Cabanilles, vèiem que mostrava uns quants casos d'ús de *ch* per a *g* o *j* (*Facheca*, *Beniarcho*, *Puchól* i *Torre den Dumenche*), però anunciàvem que el fenomen no era, ni de bon tros, general. En efecte, tret d'aquests quatre exemples, tota la resta, bastant més nombrosa, duu *g* o *j*: *Alcoleja*, *Algemesí* i *Aljemesí*,

Alginet, Aljorf, Benigembla, Burjasót, Carrojá [sic] (=la Carroja, a la Vall de Gallinera), *Genovés, Gilet, La Jana, Masarajos, Verger*, etc. És cert que no estem segurs de poder veure-hi sistemàticament el reflex de la pronunciació genuïna, perquè alguns potser amaguen una lectura a la castellana: és a dir que, tal com ocorre avui, en *Algemesí, Alginet, Genovés* es represente el so de *jota* de l'espanyol ([alχemesí], [alχinét], etc.). Tanmateix, en la majoria dels pobles citats sembla que no hi ha dubte que Cabanilles transcrivia de manera conscient el so palatal sonor del valencià general. En aquest sentit, és eloqüent que *Alcoleja, Aljorf, Benigembla* o *Masarajos*, que oficialment s'han escrit o encara s'escriuen amb *ch* (*Alcolecha, Alchorf*, etc.), duguen *j* o *g* en el mapa del nostre il·lustrat. I fins i tot la ultracorrecció *Lorja* (=l'*Orxa*) ens confirma que, si bé no acabava de distingir sempre, ni tan sols d'oïda, el so palatal sonor i el confonia amb el sord, almenys sabia com se l'havia de representar en català. Finalment, hi parla també a favor la forma *Beniatjar*, que és l'única ocurrència del dígraf *tj* en els topònims de Cabanilles.

En els dos paràgrafs anteriors hem analitzat l'ús de la *x* i de *g/j* en català. Ara, el que resulta xocant és la utilització d'aquestes grafies en castellà per al so velar aspirat de la *jota* [χ], que no és més coherent, malgrat que feia ja bona cosa d'anys que la Real Academia Española n'havia fixat la distribució a favor de *g/j*, i havia relegant l'antiga *x* a les grafies cultes greco-llatines. Cabanilles escriu *Suera baxa*, al costat de *Casas bajas* i *Torre baja*; *Xacarilla, Xacarilleta, Xérica* i *Xucar*, enfront de *Geldo, Jalance* i *Jarafuel*; *Bexís* i *Moxente* (així, castellanitzat), però *Almedijar, Benezuzar, Soneja* i *Tuejar*; *Artax* i *Cox* en posició final; i, per alguna causa gens clara —si doncs no és un error—, *Benicofar* en comptes de *Benijófar*.

Allò que sí que podem dir amb rotunditat, confirmant el que ja anunciàvem més amunt, és que Cabanilles recorre gairebé de manera exclusiva a les fonts orals i prescindeix al màxim de tota tendència etimologista o cultista (encertada o no), que, d'altra banda, tenia una notable presència en els topònims de López.

Per exemple, en els pocs casos en què hi ha oclusives finals opta quasi sempre per la pronúncia en detriment de l'etimologia: escriu *Alfarp, Bicornp* i *Capicarp* [sic = *Capicorb*], malgrat que els gentilicis dels dos primers són *alfarbi-ina* i *bicorbino-ina* i que, en el darrer, per als informadors de López era prou diàfana la lectura de *corb*: *Torre y cabo del Cuervo*; a més, aquest cartògraf donava *Alfarb* i *Bicornb* en el seu mapa de 1762 i *Alfarbe* en el de 1788. De fet, Cabanilles només segueix l'etimologia contra la pronunciació en *Bellrreguard*.

Amb tot, on apareix més clara aquesta tendència "etimologista" és en la llarguíssima nòmina de pobles d'arrel aràbiga amb *s*, que tradicionalment s'havien escrit amb *c/ç*,¹⁵ i que així s'ha transferit sovint a les formes oficials acastellanades, amb el mer canvi de la *ç* per la *z*. Observem que, mentre que els mapes de López solen mantenir aquestes grafies, Cabanilles usa quasi sistemàticament *s*:

López 1762	López 1788	Cabanilles
Albocacer	Albocacer	Albocaser
Almacera	Almacera	Almasera

¹⁵ Era com s'acostumava a transcriure la *s* dental i la *s* alveolar emfàtica de l'àrab, identificant-les amb el so de la *c/ç* dels mots patrimonials catalans, d'articulació dental africada. Cfr. M. SANCHIS GUARNER, *Aproximació a la història de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: Salvat, 1980, pàg. 80.

Almazora	Almazora	Almasora
Alcocerete	Alcocerete de Planes	Alcoser
Benaguacil	Benaguacil	Benaguasíl
Guadacequies	Guadasequies	Guadasequies
Guadazuar	Guadasuar	Guadasuar
Mazamagrell	Mazamagrell	Masamagréll
Mazalavés	Masalavés	Masalaves
Mazalfazar	Masalfasar	Masalfasár
Ruzafa	Razafa [sic]	Rusafa
Zalem	Salem ó Zalem	Salem

Només en uns pocs exemples, abandonant la *s* expeditiva, Cabanilles opta per la forma escrita tradicional o per la que s'havia imposat en castellà: *Río Cenía, Ceroera; Alcira, Vinaroz*.

Per concloure, direm que, contra algunes rareses gràfiques pseudoetimològiques o "ennoblidores" que trobem encara en els mapes de López, sobretot en el de 1762 (*Laury* [=Llaurí], *Lyria, Othos, Ryola*, etc.), Cabanilles només presenta una *th* llatinitzant en *Sta Matheo*, una *h* inexplicable en *Villamalhur*, una *v* final en *Castelfabiv* i la doble raresa d'*Hayn* amb *h-* inicial i *y*, quan justament no hi ha diftong, sinó hiat (*Aín*). Els pocs exemples en què el nostre il·lustrat supera el cartògraf reial en "cultisme onomàstic" són d'un altre ordre: en el nom d'alguns dels rius. Així, els *Palancia* i *Turia* de Cabanilles s'oposen als rètols de López *Grao de Murviedro y rio del mismo nombre* i *Rio Guadalaviar, Vulgo Rioblanco*.

Completarem aquesta revisió gràfica amb els signes dits convencionals: l'accent, la dièresi i l'apòstrof. Quant al primer, Cabanilles l'empra donant-li un rendiment més ampli del normal, a fi d'assenyalar la pronunciació exacta dels topònims i evitar lectures errònies, igual com fa en les *Observaciones*, però sense arribar en el mapa a la profusió amb què hi recorre en el text. Quins són, doncs, els criteris que hi segueix?

D'entrada, podria fer l'efecte que els mots aguts acabats en vocal o en vocal + *s* demanen accent gràfic: *Roglá y Corberá, Novelé, Alfarrasí, Borbotó; Alaquás, Vilafamés; Turís; Font d'Encarrós; Daymús*. Ara bé, per a la majoria de casos podem trobar nombrosíssims contraexemples que invaliden qualsevol regla: *Beniarda, Poliña; Alpatro, Benicarlo; Toras; Herbes, Masalaves; Bellus*. El mateix desgavell s'observa en altres estructures gràfiques, que adés accentua, adés no: mots acabats en *-at* (*Abát, Cirát*, enfront de *Simat, Rugat*), en *-et* (*Benicolét, Carlét*, enfront d'*Alginet, Benimaclet*), en *-ent* (*Picasént, Torrén*, però *Agullent, Crevillent*), etc. Un desori semblant s'estén als mots plans (*Barchéta*, però *Faldeta; Chélla*, però *Morella*), que no solen dur accent ni quan la síl·laba final és tancada per consonant (*Albocaser, Beniganim*), i fins i tot als esdrúixols, dels quals només dos (*Tárbena* i *Xérica*) duen titlla. De fet, la incoherència arriba a l'extrem de donar formes diferents a noms idèntics: *Albalát* (de la Ribera, dels Sorells, dels Tarongers), però *Albalat* (dels Ànecs); *Alcalá* (de la Jovada), però *Alcala* (de Xivert); *Alfára* (de la Baronia), però *Alfara* (del Patriarca); *Benifairó* (de les Valls), però *Benifairo* (de la Valldigna); *Canét* (d'en Berenguer), però *Canet* (lo Roig), etc. Allò que, tanmateix, sorprèn més són alguns pobles amb l'accent fora de lloc: *Alcudía* (=l'Alcúdia, a la Ribera Alta), *Carrojá* (la Carroja, Vall de Gallinera), *Nuciá* i *Tiríg*.

Hem d'afegir que Cabanilles usa sempre l'accent gràfic agut (´) i mai el greu (˘), i perd així un mitjà per a marcar el timbre obert o tancat de les vocals *e* i *o*, tal com ja feia el

francès o com a casa nostra havia introduït Carles Ros a mitjan segle XVIII.¹⁶ D'aquesta manera, *Novelé* (=Novetlè) duu el mateix accent gràfic que *Picasént*, i *Burjasót* que *Borbotó*.

La resta de signes convencionals, la dièresi i l'apòstrof, tenen una presència quasi testimonial, però, malgrat això, tan incoherent com la de l'accent. La dièresi apareix en tres casos, precisament contradictoris: *Aigües* (de Busot) i *Dosaygües* contra *Aygues vives*. D'apòstrofs, només en trobem dos, *L'Almoyna* (=Almoines) i *Font d'Encarrós*, enfront de *Callosa de Ensarria* o *T.^e* [=Torre] *de Embesora*.

Cal dir que, en l'ús d'aquests signes, Tomás López presenta un desgavell similar o encara superior. Per no estendre'ns en detalls, remetem el lector a un altre treball on abordem aquests i altres punts.¹⁷

MORFOLOGIA

En la morfologia, l'article és allò que primer crida l'atenció. Potser per raons d'espai o per un ús paradigmàtic (és a dir, perquè no forma part d'un text discursiu), Cabanilles se n'estalvia en el mapa molts dels que efectivament posa en les *Observaciones*. Així, per exemple, llegim *Adzubia*, *Alcudia* (de Veo, de la Ribera, de la Vall de Gallinera), *Alcora*, *Bellestar*, *Coves* (=de Vinromà), *Granja* (de la Costera i de Rocamora), *Llocs* (=els Llocs: Setla, Mira-rosa i Mirafior), *Negrals*, *Olleria*, *Ráfol* (d'Almúnia, de Salcm), *Useras*, etc. En canvi, sí que el conserven llocs com *El Boixar*, *La Mata* (de Morella; més el llogaret de Torre de la Mata, al Baix Vinalopó), *El Moll* (terme de Morella), *El Pinoso*, *El Rato*, *El Royo*, *El Val* (de la Sabina), *La Unde*, *Las Nieves*, *Los Dolores* o *Los Santos*. I com en tantes altres ocasions, tampoc ací es pot trobar cap norma de coherència: *Puebla del Duque*, sense article, s'oposa a *Lapobla* (Llarga), amb article aglutinat, a *La Pobla* (de Benifassà), a *La Pobla de Vallbona*, a *La Puebla* (de San Miguel) i a *La Puebla de Arenoso*. *Llosa* (de Ranés) contrasta amb *Lallosa* (de la Plana), amb article soldat, i amb *La Llosa* (del Bisbe).

En alguns casos l'article pren oralment la forma *al* i, així, Cabanilles en reflecteix la pronúncia escrivint *Alpatró* i no *el Patró*. Això no obstant, en altres exemples afectats pel mateix fenomen, com el *Genovés* i el *Verger*, no actua igual, ans dona el nom rònc, sense l'article: *Genovés*, *Verger*. I com hem vist, no manquen topònims amb l'article aglutinat, alguns d'opacs semànticament com *Labdát* (l'Abdet),¹⁸ i altres tan diàfans com *Lapobla* (Llarga) i *Lallosa* (de la Plana).

L'article personal és, en fi, un altre element contradictori. Les mostres que en dona el mapa ens farien concloure que ni tan sols l'havia entès, perquè, en general, no arriba a conferir-li una forma individuada: *Callosa de Ensarria*, *T.^e* *de Embesora*, *Sierra de Engarceran*, *Font d'Encarrós*. Només *Torre den Dumenche* ens suggereix el contrari —i en aquesta curiosa distribució coincideix bàsicament amb López. Ara bé, el fet que en les *Observaciones* trobem *Callosa d'en Sarriá* (o *Callosa de en Sarriá* o *Callosa den Sarriá*), *la Font den Carrós*, *Torre-d'en Domenge* i *La Torre d'en Dumenche* ens mena a pensar que Cabanilles sí que reconeixia l'article personal, encara que poques pàgines enllà també llegim *Sierra de Engar-*

¹⁶ Cal dir que Ros especialitzava l'accent al revés de com ho fem actualment o de com ja llavors ho feia el francès: amb l'accent greu marcava les *e* i *o* tancades ("sèt, sed"; "sòrt, sordo") i amb l'agut, que no solia posar, les obertes ("set, con e agüda, siete"; "sòrt, con la o agüda, suerte"), tal com apareix en el seu *Diccionario valenciano-castellano* de 1764 (Edició facsímil. València: Llibrerías París-València, 1979).

¹⁷ BENITO, M. Adoració; ESTEVE, FRANCESC. "Els mapes del Regne de València de Tomás López (1762 i 1788). Recull i estudi dels topònims", dins ROSSELLÓ, Vicenç M.; CASANOVA, Emili (a cura de). *Materials de toponímia I*. València: Denes: Universitat de València: Generalitat Valenciana, 1995, pàg. 247.

¹⁸ Amb tot, en les *Observaciones*, dins el text (vol. II, pàg. 202) i en l'índex escriu *Abdét*.

cerán o *la Torre d'Embesora*. A què es deuen, doncs, les tendències contradictòries entre el text, d'una banda, i del mapa, de l'altra? Hem de veure-hi la mà d'un intermediari (per exemple, un corrector o el gravador) en algun dels dos documents?

Un segon aspecte de la morfologia és el que podríem anomenar el dels morfemes traduïts. Es tracta sovint de les desinències de gènere i nombre de topònims opacs que són rescrits tal com s'esperaria que fossen en espanyol. Així, López donava *Useras* per a les *Useres*, *Negrales* per als *Negrals* i *Potrias* per a *Potries*, "traduint" analògicament uns plurals, o —pitjor encara— un numeral en la seqüència inicial de *Quatretonda*, que esdevenia així *Quatrotonda*. Cabanilles sol evitar tals aberracions i, de fet, només hi cau en el cas d'*Useras*.

I amb això entrem en una de les qüestions capitals, la de la castellanització dels topònims o el respecte per les formes autòctones.

TRADICIÓ CONTRA TRADUCCIÓ: RESPECTE I CASTELLANITZACIÓ DELS TOPÒNIMS

Cabanilles tancava el pròleg a les *Observaciones* amb una frase quasi programàtica pel que fa a les formes dels topònims valencians: "Los nombres de los lugares van escritos como hoy día se pronuncian, á excepcion de Murviedro, y algun otro que el uso ha consagrado: lo contrario siempre me ha parecido un abuso perjudicial". Això, i l'afirmació de Sanchis Guarner que l'il·lustrat transcrivia "la toponímia amb les formes valencianes genuïnes", ha donat una visió generosament "optimista", visió que ara voldríem verificar. Fins a quin punt és certa?

D'un costat, és veritat que no es veu en Cabanilles la tendència castellanitzadora intensa pròpia de López (o dels seus informadors valencians!) i, en general, de tots els mapes dels segles XVII i XVIII. Així, contràriament al que era regla en tots els seus precedents, Cabanilles sol respectar la fesomia fònica del topònim, sense adaptar-la a l'estructura del castellà:

- a) No acostuma a afegir una *-e* de suport en el cas de consonants inusuals en aquella llengua: *Alginet*, *Benidorm*, *Calp*, *Montserrat*, *Puig*, *Quart*, que López transcriu *Alginete*, *Benidorme*, *Calpe*, *Monserate*, *Puche*, *Quarte*. En aquest grup entren els topònims acabats en *-ent*, tan nombrosos al País Valencià, que Cabanilles sol reproduir amb fidelitat (*Agullent*, *Crevillent*, *Picasént*, etc.), mentre que López tendeix a castellanitzar-los: *Agullente*, *Crevillente*, *Picacente*, etc.
- b) No sol reduir la *ll-* inicial de mot a *l-* (segons el paradigma: català *lluna* - castellà *luna*). Així, tenim *Llaurí*, *Lliber*, *Llosa* (de Ranes), *Llombay*, que López escriu *Laury* (1762), *Liver*, *La Losa* i *Lombay*. Aquest mateix so es manté generalment en posició final de mot o síl·laba: *Bellrreguard*, *Benitachéll*, *Valldigna*, que el cartògraf reial grafia de vegades segons els hàbits fònics del castellà: *Belreguar* / *Belreguart*, *Benitachel*, *Valdigna*.
- c) No afegeix *-n* als topònims acabats en vocal tònica del tipus *Castelló*, *Poliña* o *Xaló*, cosa que sovint fa López (*Castellón*, *Poliñan*, *Xalon*).

Malgrat això, no són pocs ni negligibles els casos en què Cabanilles adopta formes castellanitzants:

- a') Amb *-e* epentètica: *Alberique, Bocayrente, Carcaxente, Moxente, Villarmarchante*.
- b') Amb despalatalització de la *ll-* inicial: *Liria, Lucena, Lombay* (de Gallinera);¹⁹ i de la *-ll* final: *Valduxó* i *Castelfort*.²⁰
- c) Amb conversió de *-ix-* en *-g-* o *-j-* castellanans [=χ]: *Benegida, Benijama*, o de la *-r* final en *-l* (*Petrél*).

I on és més visible el fet que Cabanilles no respectava sempre les formes autòctones és en aquells topònims que contenen mots "traduïbles":

- noms comuns de la llengua general: *Fuente la Higuera, Las Nieves* (=el Fondó de les Neus), *El Pinoso, Puebla del Duque, Rio Ojos* (=dels Ullals), *Rio seco de Bechí, T.º y C.º del Algibe, T. y C. de las Huertas*, etc.
- noms de sants i de persona: *Senpere* i *Santa Fas*, però *S.º Matheo, S.º Vicente del Raspeig, C.º [=cabo] Martin*.
- composts de *vila-*: *Vilafamés* i *Vilabella* (=la Vilavella de Nules), però *Villafranca, Villajoyosa, Villanueva de Alcolea, Villamarchante, Villarreal* i *Villar de Canes*.

Amb tot, i en defensa del respecte a la genuïtat que ell proclamava i que li atribuïa Sanchis Guarnier, s'ha de dir que són també nombrosos els topònims que Cabanilles reproduceix correctament, contra les "traduccions" perpetrades per López (les donem entre parèntesis) i per tots els altres mapes coetanis: *Ayguas vives* (*Aguas vivas*), *La Creu* (*Cruz del Puche*), *El Grau* [=de Morvedre, de València] (*Grao*), *Ribesalbes* (*Ribas Albas*), *T.º Sol del Riu* (*Torre del Suelo del Rio*), etc.

I en aquest context castellanitzador general, resulta més sorprenent que Cabanilles transcriba en forma catalana un grapat de topònims de la zona castellanoparlant. A banda de la *Cueva de les Dones*, de Millars, a la Canal de Navarrés, denominació popular que manté encara avui, hi ha *Asp, Dosaygües, La Llosa* (del Bisbe), *Monfórt* i *S.ª Catarina* (ermita al nord d'Ares d'Alpont), formes que sobten més encara quan comprovem que en les *Observaciones* els noms apareixen en castellà. Una altra qüestió a què es difícil trobar una explicació raonable.

Finalment, i per completar el quadre general, confirmem la "minuciositat" i el "rigor" que s'han predicat de Cabanilles. En efecte, són relativament pocs els topònims erronis, per bé que tampoc no en manquen. Als que ja hem esmentat per raó de l'accent (*Alcudía, Carrojá, Nuciá* i *Tirig*) o per altres motius (*Capicarp* = *Capicorb*), s'hi han d'afegir *Afafara* per *Alfafara*, a la vall d'Agres; *Rio Arco*, en comptes de *Rio de Arcos*, a la franja aragonesa entre el Racó d'Ademús i els Serrans, malgrat que la població que li dona nom sí que la

¹⁹ En flagrant contradicció amb el que, per ultracorrecció, diu en nota a peu de pàgina a propòsit de Lorja: "Quando los nombres valencianos empiezan por *l*, se pronuncian como si la tuvieran doble, v.g. Lorja, Luchént se pronuncian Llorja, Lluchént. Los escribo con dos *ll*, para que los que no saben el idioma valenciano los pronuncien como corresponde". En el mapa, però, escriu *Lorja* i *Luchent*.

²⁰ En *Castelnou*, poble de la vall de Sogorb, podem veure-hi, malgrat la grafia oficial actual *Castellnou*, una transcripció de la pronunciació local *Castelnó*, com consigna Sanchis Guarnier ("vila [...] denominada *Castelnó* pels sogorbins en el seu dialecte castellano-aragonés", en *Els pobles valencians parlen els uns dels altres-1*. València: Eliseu Climent, 1982, pàg. 194).

ressenya com a Arcos (=Arcos de las Salinas); *Benirredró* (=Benirredrà); *Beniparell* amb *r* simple; *Finestra* (=Finestrat); *Forma* (=Forna); *Labdát* (=l'Abdet); *Lorriguilla*, amb *rr* doble; *Sedoví* (=Sedaví) i *Bilanesa*, amb metàtesi (=Vinalesa). I, per acabar, una *Fuente del incompleta* que situa entre *Torrestorres* i *Monte-mayor*.

CONCLUSIONS

El mapa de Cabanilles és un dels pocs —si no l'únic— del seu temps que va recórrer a les fonts orals de primera mà i que, millor o pitjor, es va sostroure de l'esperit castellanitzador que deformava quasi sistemàticament la nostra toponímia per adaptar-la a la llengua oficial, l'únic vehicle de cultura que concebien els il·lustrats valencians.

Ara bé, podem afirmar sense gaire perill d'errar que Cabanilles no tenia cap intenció "normalitzadora" —que ara se'n diria. Sembla que, com a naturalista que era i igual com feia amb la geografia, la botànica o la geologia, només constataava la realitat i no s'entestava a emmotlar-la segons els patrons "oficials". No l'animava, doncs, cap programa patriòtic o reformista equivalent a les recomanacions que, entre de les observacions sobre la natura, introduïa ara i adés per millorar la "felicitat" econòmica dels habitants del país.

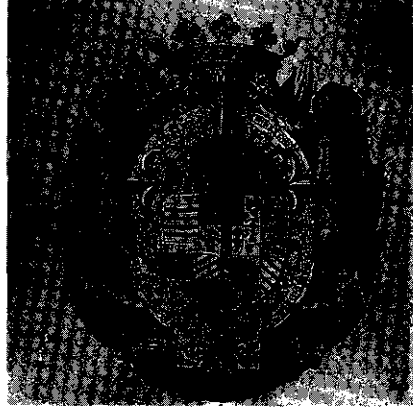
D'altra banda, cal dir que, ni que hagués volgut dur a terme tal "normalització", Cabanilles no disposava més que d'una moderada coneixença de la tradició gràfica catalana i, a més, no es preocupava gens d'aplicar un rigor estricte a l'hora de transcriure els topònims: no sols en els de llengua catalana, tampoc els de castellana, com demostren les abundants formes contradictòries.

Amb totes aquestes limitacions, però, podem concloure que l'apreciació de Sanchis Guarnier es manté certa en l'essencial. Com ho demostra la comparança amb els mapes de Tomás López, que són els seus precedents més immediats, el de Cabanilles és "el més minuciós i precís dels mapes valencians antics" i, a més —i de bon tros—, el més respectuós de la seua època amb els nostres noms de lloc.

MANUEL DE GODOY
 Marqués de Paría, Ríos, Sánchez Sarzosa, Duque de
 Montemar, Grande de España de primera clase, Re-
 gentado perpetuo de la Ciudad de Santiago, Caballero de
 la Real Orden del Toisón de Oro, Gran Cruz de la
 Real Orden Española de Carlos III, Comenda-
 nte de Valera del Ventoso en la de Santiago, Conse-
 jero de Estado, primer Secretario de Estado y del Des-
 pacho, Superintendente general de Correos y Caminos,
 Concluyente de Cámara con ejercicio, Teniente Ge-
 neral de los Reales Ejércitos, Inspector y Sargento ma-
 yor del Real Cuerpo de Guardias de Corps &c. &c.

POR quanto ha resuelto el Rey, que Dios guarde, conceder
 Pasaporte a *D. Antonio Cabanilles y Solís de Caramia*, que va a
 Real Orden y recome para *Valencia*, para examinar sus *Referencias*, *partida*
res y *demás cosas que en el dicho viaje que hace para el dicho*
camino de la dotación, y *en las* *que se han en los Reinos, Islas, Indias*
y tierras subditas, en que se le ponga impedimento alguno.
 Por tanto ordena su Magestad a los Capitanes Generales, Comandan-
 tes, Gobernadores, Intendentes, Corregidores y demas Justicias,
 Ministros, ó personas a quienes tocare, no pongan embarazo alguno
 en su viage al referido *camino*, antes bien le den todo el favor y ayuda que necesitare: que así es
 la voluntad de su Magestad. De *Madrid* a *veinte y quatro*
 de *Noviembre* de mil setecientos noventa y *tres*.

El Rey se lo mandó

Passaport emès per Godoy per facilitar el trànsit de Cabanilles pel regne de València. (Real Jardín Botánico de Madrid).